

Єлизавета Йоркська. Остання Біла троянда

КУПИТИ

Неперевершений роман, заснований на реальних подіях.

Елісон Вейр проливає світло на драматичне життя Єлизавети Йоркської - матері Генріха VIII, останньої представниці Білих троянд та першої королеви династії Тюдорів.

Життя Єлизавети було сповнене драматичних подій. Невимовний біль принесла смерть батька - короля Англії Едуарда IV. Дядько, Річард III, підступно убив молодших братів майбутньої королеви. І лише завдяки Генріхові VII в серці Єлизавети віднайшло своє місце кохання, плодом якого стане майбутній спадкоємець престолу, що керуватиме країною упродовж тридцяти шести років.

ЕЛІСОН ВЕЙР

A detailed illustration of a young woman, Elizabeth York, in profile, looking down. She wears a golden crown and a white, ruffled dress. Her long, wavy hair is adorned with flowers. She is surrounded by lush greenery and white roses. In the background, a castle with multiple towers is visible under a soft, hazy sky. The overall color palette is warm, with gold, white, and soft pinks.

ЕЛІЗАВЕТА ІОРКСЬКА

ОСТАННЯ БІЛА ТРОЯНДА

КСД

ALISON WEIR

ELIZABETH OF YORK

THE LAST WHITE ROSE

A Novel

ЕЛІСОН ВЕЙР

ЄЛИЗАВЕТА ЙОРКСЬКА

ОСТАННЯ БІЛА ТРОЯНДА

Роман

ХАРКІВ **КСД**
2024

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2024

ISBN 978-617-15-0845-3 (epub)

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Перекладено за виданням: Weir A. Elizabeth of York : the Last White Rose : A Novel / Alison Weir. — London : Headline Review, 2022. — 544 p.

Переклад з англійської Катерини Дорошенко

Дизайнер обкладинки Маріанна Пацук

Вейр Е.

В26 Єлизавета Йоркська. Остання Біла троянда : роман / Елісон Вейр ; пер. з англ.
К. Дорошенко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2024. — 528 с.

ISBN 978-617-15-0632-9

ISBN 978-1-4722-7803-6 (англ.)

Елісон Вейр проливає світло на драматичне життя Єлизавети Йоркської — матері Генріха VIII, останньої представниці Білих троянд та першої королеви династії Тюдорів.

Життя Єлизавети було сповнене драматичних подій. Невимовний біль принесла смерть батька — короля Англії Едуарда IV. Дядько, Річард III, підступно убив молодших братів майбутньої королеви. І лише завдяки Генріхові VII в серці Єлизавети віднайшло своє місце кохання, плодом якого стане майбутній спадкоємець престолу, що керуватиме країною упродовж тридцяти шести років.

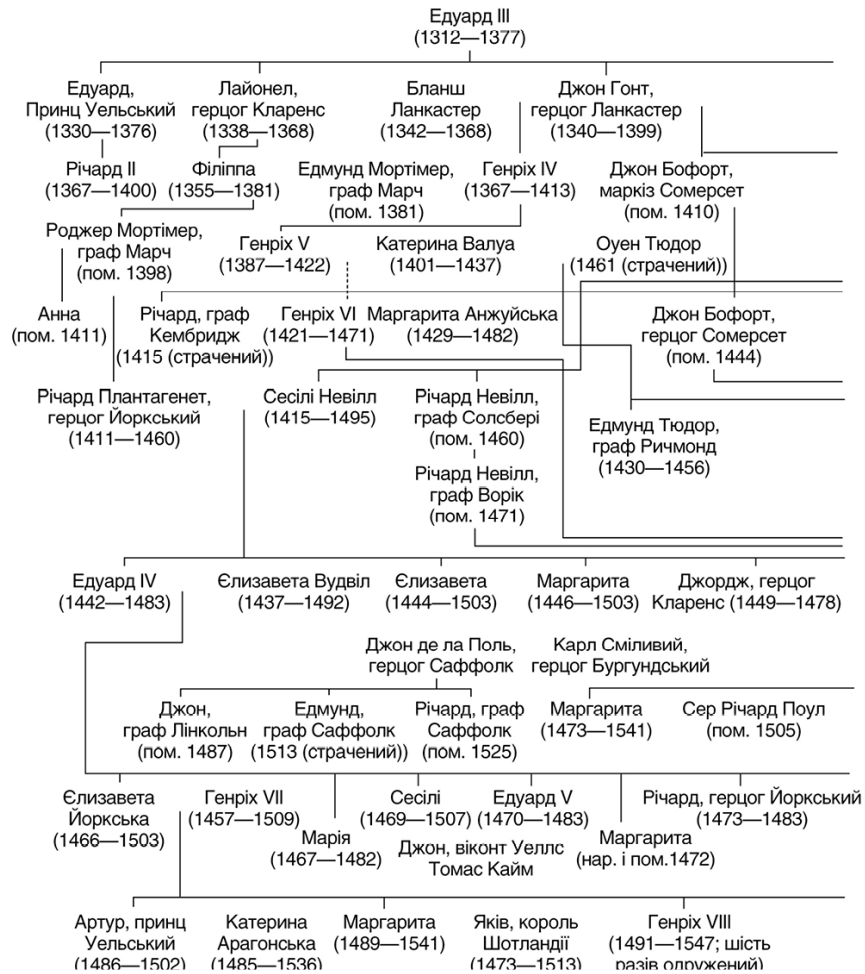
УДК 821.111

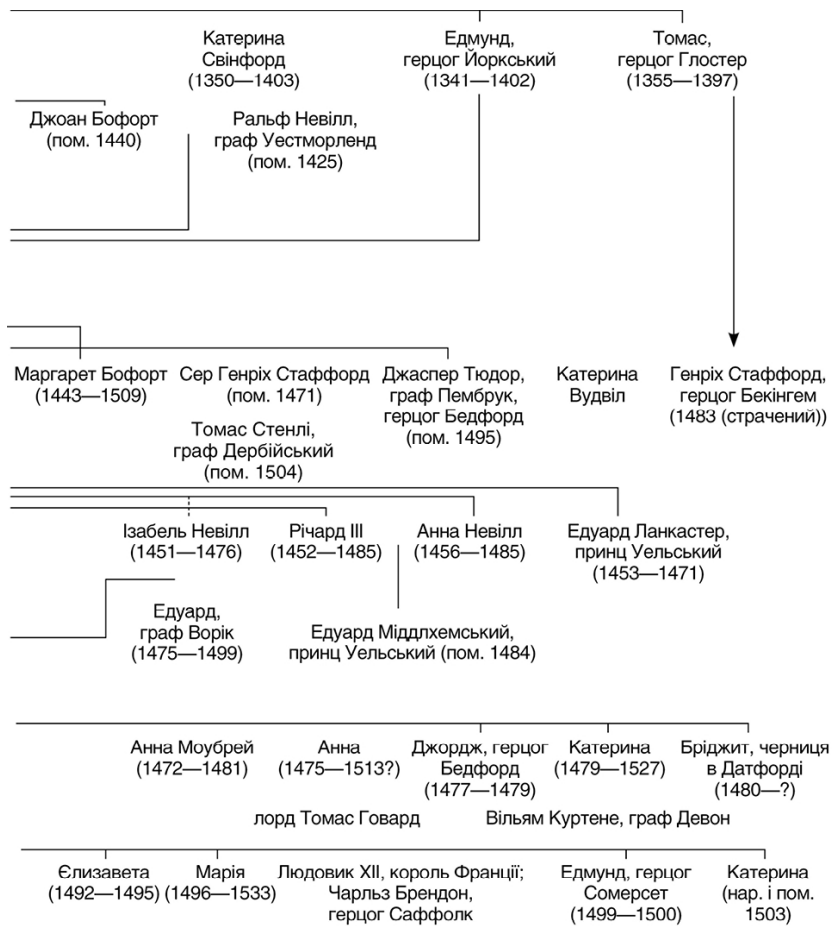
© Alison Weir, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2024

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2024

*Для Шеллі Такер, світла їй пам'ять,
і для отця Луки (преподобного каноніка Антонія Верхііса),
який завжди дарував мені натхнення*

О, королівська діво,
З любов'ю вдягніть свої царські шати.
Поки навколо чекають тисячі слуг, різні
В званнях та завданнях своїх, щоб
Прикрасити вроду вашу. Ох, одній слугі втіха
Гребінцем зі слонової кістки коси золоті розчесати,
А наступній — кожне блискуче пасмо заплести й убрати,
І вінком з дорогоцінних каменів прикрасити голову,
Коси коштовностями обплітати, а іншій — намисто,
Котре в обрамленні рельєфного золота має блищати,
На шию вашу білосніжну надіти; а потім розгорнуть
Ще й сяючі золотом і пурпуровими барвами шати,
І підбирають прикраси ретельно й терпляче
До Ваших чарівних рук; аж ось лине сяйво
Коштовних скарбів з азійських країн:
Сапфір, самоцвіт лазурит, подібний до
Неосяжного небесного зводу, заблищить, і ніжно
Зеленавий смарагд проле свої найяскравіші барви,
І вогненний карбункул рожевим сяйвом спалахне
З чистого золота.

Джованні де Гільї, «Епіталама»¹

¹ Епіталама — у давньогрецькій ліриці — пісня на честь молодого подружжя, яку виконували після шлюбних урочистостей. У пізніші часи — будь-який твір панегіричного характеру, написаний з нагоди одруження. — Тут і далі прим. перекл.

Розділ 1

1470 рік

— Прокидайся, Бессі! Прокинься!

Єлизавета ворухнулася, розбуджена незвичним шепотом. Чому тут її мати, сама королева, чому термосить доньку? Зазвичай її будила леді Бернерс, завжди з усмішкою і словами: «Доброго ранку, моя принцесо». Мати, однак, не всміхалася. У дверях стояла леді Бернерс, освітлюючи кімнату свічкою, разом із місис Джейкс, годувальницею, яка колихала немовля Сесілі. З ними була й бабуся Ріверс, яка тримала за руку маленьку сонну Марію. І всі вони вдягнені, немовби зібралися на променад, проте навколо ще панувала темрява, а за вузьким віконцем не було жодної ознаки світанку.

— Що сталося? — вмить прокинувшись, запитала Єлизавета.

— Тихіше! — прошипіла королева, притискаючи палець до рота. — Нам усім треба поводитись якомога тихіше. А тепер вставай з ліжка, я одягну тебе в щось тепле.

Її одягатиме сама *мати*? Її мати-королева, яка ніколи не завдавала собі клопоту займатися буденними справами? Певно, щось тут не так.

Мати обдарувала її ледь помітною усмішкою:

— Мені і моїм сестрам доводилося одягатися самотійно, перш ніж я стала королевою.

Вона через голову стягнула з Єлизавети нічну сорочку, одягнула дівчинку в халат і теплу вовняну зелену сукню й закутала в накидку, насунувши капюшон на обличчя. Потім забрала свою накидку в бабусі Ріверс і загорнулася в неї, приховуючи округлий живіт. Королева звернулася до інших жінок тихо, але наполегливо:

— Ходімо.

— Міледі, що ж сталося? — розгублено перепитала Єлизавета.

— Тихіше! Я все поясню, але пізніше, а зараз — ні звуку. Ми повинні поводитися дуже тихо.

І ось уже четверо жінок квапливо ведуть дітей через вежу Ланторн. Проходячи повз незачинену кімнату вартових, вони зупинились і затамували подих, але, на щастя, звідти почулося голосне хропіння, тож вони продовжили свій шлях до муру. Спускаючись сходами вздовж Уотер-лейн до відчиненої брами Лондонського Тауера, мати зітхнула:

— Дякую Богу за надійну охорону.

Вона повела Єлизавету Королівськими сходами до причалу, міцно тримаючи за руку. Там було пришвартовано кілька невеликих суден. Леді Бернерс покликала човняра.

— До Вестмінстерських сходів! — сказала вона.

— Так точно, — відповів човняр і забрав з рук немовля, поки леді піднімалася на борт.

Королева з Єлизаветою рушили слідом, а бабуся Ріверс, годувальниця й Марія зійшли на палубу останніми. Човняр налагодив весла і скерував суденце у Темзу.

Вода була темною й моторошною. Єлизавета затремтіла — чи то від страху, чи від холоду жовтневої ночі. У цей час увесь Лондон спав, і лише неясний вигук вартового порушив спокій:

— Третя година, усе спокійно.

Бабуся тихенько зітхнула:

— Якби ж то так.

Єлизавета трималася з останніх сил, аби не розпитати про те, що сталося, але вона мовчала, послушавшись матері, лише подумки дивувалася, чому вони прямують до Вестмінстера в такий пізній час.

— Ви обрали пізній час для прогулянки, любі леді, — зауважив човняр, пропливаючи повз замок Бейнарда, де жила бабуся Єлизавети Йорк, значно суворіша за бабусю Ріверс. Чи знала вона про їхню нічну пригоду? Або спала, як інші?

— Ми прямуємо до моєї доньки, яка у цей час страждає від переймів, — пояснила леді Бернерс. — Мені доповіли, що її стан критичний.

Єлизавета здивувалась, адже одна донька леді Бернерс, Анна, — заміжня і нещодавно народила дитину, а друга ще була дівчиною. До того ж леді Бернерс завжди наголошувала, що брехати — погано.

— Тоді ми якнайшвидше доправимо вас до неї, — люб'язно відказав човняр і почав гребти сильніше. Єлизавета помітила, як жінки обмінялися поглядами.

Невдовзі вона могла розгледіти розлогі обриси Вестмінстерського палацу, що височів попереду. Коли човен пришвартували, жінки поспіхом піднялися сходами, притискаючись одна до одної, поки проходили повз стіну, що огорожувала двір палацу. Єлизавета

розчарувалася, коли вони рушили повз палац, а не увійшли у ворота. Вона плакала надію, що вони прямували до її батька, короля. Хто як не він міг виправити будь-які помилки? Вона вже не пам'ятала, коли бачила його востаннє. Здавалося, цілу вічність Єлизавета провела в Тауері з матір'ю та двома молодшими сестрами.

Зараз вони минали Вестмінстерське абатство й крокували подвір'ям церкви Святої Маргарити. Невдовзі стало моторошно від розуміння, що мати прямує до величезного святилища, розташованого навпроти. Місце мало похмурий і суворий вигляд, за формою скидалося на церкву. Однак від святості не було й сліду — радше погроза. Ще змалку Єлизавета знала, що там живуть лихі люди, вбивці та злодії. Одного разу їй наснився кошмар, ніби вона опинилася там у пастці. Тоді леді Бернерс пояснила, що кожен має право попросити притулку: не можна затримати або засудити людину, яка перебуває на священній землі під захистом апостола Петра.

Можливо, земля й була священною, але від цього місця пробігав мороз по шкірі, тому Єлизавета до смерті боялася туди йти. Вона вся зіщулювалась і схлипувала, ледве стримуючи сльози, на одну лише думку про ту споруду.

— Тихенько, — звеліла мати, міцніше стискаючи її руку. Однак Єлизавета занадто боялася, щоб послухатися матері.

— Але чому ми йдемо туди, міледі? Ми не скоїли жодного злочину. Ми не грабіжники.

— Бессі, заспокойся. Обіцяю, я все поясню.

Чиясь рука торкнулась плеча Єлизавети. Вона підвела очі й побачила бабусю.

— Не сумнівайтесь, дитя, Бог спостерігає за нами, — мовила та, усміхаючись. — Він подбає про нас.

Жінки наблизилися до міцних дубових дверей, і Єлизавета, затремтівши, спостерігала, як мати вагається, а потім стукає по них залізним дверним молотком.

Здавалося, минула ціла вічність, аж раптом двері відчинив монах.

— Бог з вами, сестри мої. Кого ви шукаєте?

— На превеликий жаль, брате, — відповіла мати, — ми прибули сюди не як гості. Прийшли ми просити притулку.

Повисла пауза, поки монах не окинув кожному з них поглядом.

— Ви боржники? Не вірю, що такі чарівні леді можуть бути винні у якомусь злочині. Крім того, з вами є діти, а ми не визнаємо...

— Я ваша королева, — заявила мати, кинувши на нього крижаний погляд, який приборкував більшість людей, — я і мої діти в небезпеці. Король утік з королівства, а мілорд Ворік і герцог Кларенс вирушили на Лондон. Благаю, даруйте нам притулок.

Єлизавета прислухалася, збита з пантелику. Батько полишив своє королівство? Навіщо їм було тікати від хрещеного батька Воріка й дядька Кларенса? Вона підозрювала, що в родині точилися сварки, і знала, що її мати страшенно ненавидить обох чоловіків, але й гадки не мала, за що саме.

— Її Величності скоро народжувати, — озвалася бабуса.

— Прошу, проходите й присядьте, поки я покличу отця, — знервовано запросив монах.

Увійшовши до будівлі, Єлизавета озирнулася, побоюючись зустріти зневірених чоловіків, які раптом виринають з півтьми. Проте, на її превелике щастя, величезне приміщення, схоже на каплицю, виявилось малолюдним. Вона помітила лише дві сплячі фігури, укутані плащами, на соломі в дальньому кінці святилища.

Лише переступивши поріг, мати опустила на лавку. Від її *froideur*² не лишилося ні сліду, на щоках заблищали сльози.

— Не можу повірити, що це насправді відбувається, — прошепотіла вона.

— Міледі, не плачте, — благала Єлизавета, поки її бабуса пригортала пригнічену королеву до грудей, а трирічна Марія рюмсала. Леді Бернерс схилилася, щоб заспокоїти дівчинку, усе ще тримаючи рукою, зігнутою в лікті, Сесілі, що також почала схлипувати.

— Ви повинні покинути нас, леді Бернерс, — наказала королева, приходячи до тями й тягнучись до дитини. — Ви їм не потрібні.

— А як же діти, мадам, — заперечила вихователька, поки Єлизавета і Марія, ридаючи, чіплялися за її спідницю.

— Не залишайте нас! — благали дівчата.

— Це наказ, — королева була неприступною. — Я не триматиму вас тут, коли в цьому немає потреби. Інша річ — місис Джейкс, — додала вона, переводячи погляд на годувальницю, — її я відпустити не можу. Я повідомлю, як тільки-но ситуація покращиться. А ви, діти,

заспокойтеся! Ми з бабусею Ріверс подбаємо про вас, і вже незабаром ви побачите леді Бернерс.

— Як забажає Ваша Величність, — підкорилася леді Бернерс, хоча Єлизавета помітила, що вона не раділа від'їзду. — Наважуся повідомити, що сьогодні ввечері я залишусь у заїжджому дворі, а завтра вирушу до Віндзора, плекаючи надію, що мій чоловік досі виконує обов'язки констебля замку.

— Ідіть із Богом, — відповіла королева. — Помоліться за нас!

Єлизавета, немов громом уражена, спостерігала, як її улюблена вихователька віддалялася від святилища. Потім вона помітила ченця, що повертався зі вже знайомою постаттю абата Міллінга, пухкенького чоловіка в простому чорному вбранні, з добрим круглим обличчям під тонзурою. Вони бачилися декілька разів під час його візитів до Вестмінстерського абатства.

— Ваша Величносте, як прикро бачити вас за таких обставин, — привітав він матір, стискаючи її руки. — Дійшло до того, що бездоганна королева Англії змушена шукати притулку серед пересічних злочинців.

— Отче, до вас незабаром дійде звістка, — повідомила королева, схиливши голову для його благословення. — Ми завжди пожинаємо те, що сіємо. Я не хотіла помічати очевидного, а тепер і я, і мої безневинні діти мусимо за це розплачуватися.

— Сумно, коли сила переважає над справедливістю, — зазначив абат. — Не ви підштовхнули Воріка й Кларенса до державної зради.

— Ні, але я несвідомо дала їм для цього підстави, — поки Єлизавета замислилася, що мала на увазі мати, вона вже продовжила говорити. — Отче, чи дозволите ви мені записатися як жінці, яка шукає притулку у святилищі? Я б не прийшла сюди, якби не хотіла захистити дітей.

— Мадам, — відказав абат, — звісно, ви можете попросити притулку, і брат Томас запише ваші імена. Проте я не дозволю вам оселитися в одному місці з убивцями і грабіжниками. Я наполягаю, щоб усі ви залишались гостями в моєму домі, Чейнігейтсі.

— Я ніколи не зможу віддячити вам, отче.

Єлизавета помітила сльози полегшення в материних очах. Королева смиренно взяла Марію за руку, і разом з настоятелем усі вирушили до абатства. Він провів їх через західні ворота, а потім звернув до критої аркади. Одчинивши ще одні ворота під аркою, вони піднялися крутими

сходами до красивого будинку, насиченого пахощами ладану і бджолиного воску.

— Ваша Величність може зайняти три мої найкращі кімнати, — звернувся абат до матері. — Ліжка вже застелені. Я відправлю прислугу з рушниками та іншими речами, необхідними для вашого комфорту. Повідомите їм, якщо чогось бракуватиме.

Щойно Єлизавета оглянула свої покої, її самопочуття значно покращилося. Абат був церковним служителем високого рангу, а тому жив відповідно. Їй та сестрам належало оселитися з королевою в розкішних покоях, обставлених великим ліжком з балдахіном і двома маленькими ліжками з солом'яними матрацами, застеленими простирадлами з вибіленого льону й оксамитовими покривалами. Абат Міллінг повідомив, що велику палату, яку він називав Єрусалимською, прикрашену коштовними гобеленами і майже таку ж розкішну, як королівські покої у Вестмінстері, відведено для матері. Бабуся займала залу абата, де містилася галерея для менестрелів. Приміщення також було вишуканим, як і всі інші.

Єлизавета, сповнена вдячності, умостилася на солом'яному матраці, мати підіткнула простирадло. Неподалік уже спала Марія, розкинувши біляві кучері на подушці. Королева веліла годувальниці допомогти їй упоратися з гудзиками, роздяглася до сорочки і лягла в широке ліжко. Годувальниця витягнула невеличке ліжко на коліщатах і вмостилася на ньому, пригорнувши Сесілі.

— Мамо, що відбувається? — тихенько запитала Єлизавета.

— Бессі, засинай. Я розповім про все завтра вранці. Цей день вимотав з мене всі жили.

Згодом кімната наповнилася тихим рівномірним диханням і періодичним сопінням немовляти. Єлизавета, однак, лежала без сну в роздумах, силкуючись не хвилюватися про сьогоднішню дивну пригоду і її можливе значення.

Ще з раннього дитинства Єлизавета розуміла, що вона важлива. Зараз їй минав п'ятий рік. Вона була найстаршою донькою благородного короля й прекрасної королеви і жила в дивовижних осяйних палацах, немов та принцеса в казці. Її назвали Єлизаветою на честь матері, яка часто носила коштовну брошку, даровану батьком з нагоди народження дівчинки. Зазвичай мати здавалася донькам

віддаленою постаттю, вишуканою й граціозною богинею, яка сиділа на троні й лише зрідка спускалася до дитячої кімнати, обволікаючи її ароматом квіткових парфумів та погойдуючи розкішними дамаськими спідницями; у неї була лебедина шия та поголена лінія волосся під геніом³, обтягнутим шовком.

Мати була відчуженою і величною, натомість батько — веселим, височенним і жвавим, з блискучими очима і дзвінким сміхом, який приховував пронизливий та пильний погляд. Він був найвродливішим чоловіком у світі, якого обожнював кожний, але особливо — його діти. Двір короля широко славився своєю величчю; його переповнювали знатні лорди й дами, гості з усіх куточків світу. Єлизавета нерідко відчувала, що готова луснути від гордості, адже мала такого могутнього й чудового батька. Зараз же вона гадала, чи повернеться він коли-небудь на трон. Чи взагалі побачить вона його знову? Куди він зник?

Буденністю Єлизавети був не розкішний батьків двір, а дитяча кімната в Шинському палаці, де господарювала добра, повненька леді Бернерс. Легко й невимушено вона керувала дітьми та їхніми нянечками, колисальницями й домашньою прислугою. Єлизавету, як доньку короля, чия особа вважалася священною, адже сам Бог призначив його правити Англією, регулярно навчали гарних манер і застерігали про небезпеку нехтування Небесними заповідями й скоєння гріха. Вона завжди старанно намагалася бути хорошою й завойовувати схвальні посмішки леді Бернерс.

Часто ця добра жінка світилася радістю, помічаючи, як її вихованка оберігала своїх молодших сестер, яких вона любила всім серцем. Якщо Єлизавета не сиділа коло люльки, заколисуючи Сесілі, то вони з Марією гасали по всьому палацу, гралися з м'ячем або в квача у внутрішньому дворі чи просто стояли біля віконця, розглядаючи човни, що пропливали Темзою, витягували шії, аби мигцем глянути на улюблену батькову обитель — знаменитий Вестмінстерський палац, розташований вище за течією річки. Батьків нагрудний знак із зображенням променистого сонця помітно виділявся з-поміж геральдичних зображень антилоп, лебедів, оленів, ланей і левів, які прикрашали королівські покої в Шині.

— А ти чула, що колись, перед битвою, він побачив на небі аж три сонця? — запитала Єлизавета у Марії, яка слухала сестру з широко

розплющеними очима. — То був добрий знак, бо він виграв битву.

Розпорядок їхнього життя вже давно усталився так, як і віра в Бога; щодня капелан приходив навчати дітей катехізису, пояснював зображення й тексти в псалтирях. На звичайні та церковні свята кожен робив пожертву на Святу месу. Вони постили під час Великого посту, роздавали нужденним подарунки в Чистий четвер, навколішки підповзали до хреста в Страсну п'ятницю. На Новий рік вони отримували довгоочікувані подарунки за всі різдвяні святки, а в Дванадцяту ніч їм дозволялося приєднатися до святкування й гуляння при дворі, несказанно захоплюючись бешкетними витівками Володаря Безладу. Пригадавши всі свята, Єлизавета щосили заплющила очі й молила Бога про повернення до приємного життя. Благала вона й про те, щоб батько повернувся додому.

Поїздки до королівського двору незмінно залишалися найяскравішою подією року, але, на жаль, їх з Марією запрошували тільки на урочистості й офіційні візити, коли король хотів похизуватися доньками перед гостями. У таких випадках діти приєднувалися до родини по матері й насолоджувалися рідкісним привілеєм — матінка навчала їх гарних манер, музики, співу, танців, вишивання і всього іншого, за її словами, необхідного для того, щоб стати окрасою двору. Мати суворо стежила за дотриманням правил придворного етикету: одного разу Єлизавета бачила, як королева змусила бабусю Ріверс занадто довго стояти на колінах перед собою. Дівчинка впивалася увагою двору та мініатюрними копіями розкішного вбрання королеви; вона вже майстерно вправлялася зі шлейфами суконь.

Понад усе Єлизавета цінувала час, проведений з батьками. Дівчинці веліли виказувати їм найвищу пошану не лише тому, що вони були королівськими особами, найвищими за статусом. Їй пояснювали, що діти повинні шанувати, поважати й слухатися своїх батька і матір протягом усього життя. Вона мусить вітатися реверансами, чекати, поки до неї заговорять, а не звертатися першою, і поводитися належним чином у їхній присутності. Утім, зазвичай батько не дотримувався формальностей і високо підіймав доньок на руках, кружляв їх та обсилав поцілунками. Він завжди викроював час для розмови та гри. Натомість мати, здавалося, більше переймалася поведінкою дітей. Вона забороняла приділяти дівчаткам особливу

увагу, аби не розбещувати їх. Водночас мати бажала малечі тільки найкращого, а це, на думку леді Бернерс, було головною ознакою хорошої матері.

Зараз серце Єлизавети розривалося навпіл на саму лише згадку, як вони разом з Марією щовечора перед сном ставали на коліна перед батьками й просили благословення, а ті його давали із задоволенням, окутуючи дітей теплом та любов'ю. Дівчинка змалку марила постійним життям при дворі, але тепер сумнівалася, чи взагалі повернеться туди коли-небудь.

Єлизавета все ще не могла заснути, розмірковуючи про останні тижні перед втечею до святилища, і пригадувала розмови слуг, які почула одного спекотного дня, бавлячись у саду в Шині.

— Ворік ненавидить королеву. Я боюся навіть уявити, що може статися, якщо вона знову завагітніла дівчинкою, — відлунювали слова леді Бернерс у думках Єлизавети. — Королю вкрай потрібен спадкоємець. Це ж божевілля. Спочатку одружитися по любові, а потім роздавати титули тим жадібним Вудвілам. Не можу сказати, що недолюблюю її, бо господиня вона добра. Та інколи я розумію, чому Ворік нею незадоволений.

— Ворік стає все нахабнішим, — зазначила місис Джейкс. — Мабуть, він бачить у Вудвілах перешкоду для впливу на короля.

— І справді. Подейкують, він розлютився, що одруження з Вудвіл зіпсувало інший шлюб у Франції, про який він домовлявся для короля. Йому хотілося тримати все під контролем. Мій чоловік чув, як посол Італії у Віндзорі жартував, що в Англії керують два королі — Ворік і ще один, чиє ім'я вилетіло в нього з голови.

— Не дивно, що Ворік об'єднався з Кларенсом. Цьому негідникові довіряти не можна!

Повисла пауза, під час якої Єлизавета почула, як вихователька пробурмотіла щось про маленькі глечики⁴, а потім змінила тему розмови. Дівчина насупилася, не до кінця розуміючи почуті слова, хоча вони її стривожили. Чому Ворік, хрещений батько, ненавидів маму? Чому він посварився з батьком, після того як допоміг йому стати королем? Чому дядька Кларенса назвали негідником?

І тепер вони вдвох рушили на Лондон, а матінка так перелякалася, що змусила всіх тікати вночі. Єлизавета лежала без сну в незнайомій

темряві й не могла зрозуміти, що відбувається. Вона хотіла знати, куди зник батько й коли вони знову зустрінуться.

Уранці місис Джейкс була бадьорою та зосередженою.

— Мадам, сподіваюся, ви погоджуєтесь, що діти повинні дотримуватися розпорядку дня, наскільки це можливо, — мовила вона, розчісуючи золотаво-руде волосся Єлизавети, поки дівчинка терпляче стояла, умита й одягнена в зелену сукню.

— Цілком погоджуюся, — відповіла королева, в той час як бабуса заплітала її розкішне волосся у косу, яку вклала високо на голові.

— Гадаю, з мене вийде непогана покоївка, — відзначила вона, милуючись зачіскою. — Авжеж, дітям потрібен чіткий розпорядок дня.

Пріор Джон Істні прибув на прохання матері, щоб відслужити Святу месу в приватній каплиці абата. Єлизавета ніяк не могла зосередитися, бо відчайдушно хотіла поговорити з королевою, як та й обіцяла. Доречний момент настав після служби, коли двоє послухників подали щедрий сніданок зі свіжого хліба, м'яса, яєць та світлого пива. Після трапези місис Джейкс відвела Марію погратися до бабусиних покоев, а королева відкинулася на спинку високого крісла, прикрашеного різьбою, і на диво співчутливо поглянула на Єлизавету.

— Донько, я вже тривалий час роблю все від мене залежне, аби вберегти тебе від неприємностей, проте ти дитина здібна і, я впевнена, можеш дещо зрозуміти з того, що відбувається, і розібратися в причинах, чому нам довелося шукати притулку. Це довга історія.

Єлизавету охопило почуття страху, а мати раптом сумно всміхнулася.

— Твій батько, король, одружився зі мною по любові. Можливо, ти почувеш чимало нісенітниць на цю тему, та не звертай на них уваги. Мій перший чоловік, сер Джон Грей, віддав життя, захищаючи Ланкастерський дім в останніх війнах з Йоркським домом, а я залилася з двома маленькими хлопчиками — твоїми братами Томасом і Діконом — і зовсім без грошей.

Єлизавета не надто ладнала з братами по матері, які успадкували від королеви світлий колір шкіри та привабливу зовнішність. Вони були набагато старші за неї: Томасу виповнилося п'ятнадцять, а Дікону — тринадцять. Братів розпирало від усвідомлення своєї значущості як

членів королівської родини, і вони мали звичку зверхньо ставитися до молодших сестер, але Єлизавета намагалася любити їх заради матері.

— Йорки перемогли, — додала мама. — Самозваного короля, Генріха Ланкастера, скинули, і твій батько зійшов на престол як істинний і законний спадкоємець. Я опинилася у безвихідному становищі, бо ніхто не хотів допомагати вдові Ланкастерів. Тож, почувши, що король Едуард полює у Вітлвудському лісі, неподалік від бабусиного маєтку в Графтоні, де ми жили, я вирішила звернутися до нього з проханням про допомогу. Я чекала його на узбіччі, тримаючи синів за руки.

Єлизавета вперше почула цю історію.

— То він проїжджав повз вас? Він щось казав?

Королева знову всміхнулася й взяла малесенький капелюшок, який вишивала, до рук. Її стібки були вправні й акуратні, зовсім не схожі на Єлизаветині.

— Він пообіцяв допомогти і зрештою закохався в мене. Я вразилася його високим зростом, гарними манерами та красою. Я одразу ж погодилася, коли він освідчився мені. Безпрецедентне явище: король одружується по любові. Як правило, одружуються для укладення союзу з правителями інших країн, великих торгових угод чи для забезпечення миру. Нам довелося повінчатися тайкома, бо ми розуміли, що знать спробує стати на заваді шлюбу. Ворік хотів одружити твого батька з якоюсь французькою принцесою. Тож, коли ми оголосили про шлюб, він розлютився, як і брати твого батька та багато інших лордів. Здійнявся страшенний переполох. Усі стверджували, що одружитися з простолюдинкою Ланкастерського роду — нижче гідності короля. Вони нібито забули, що моя бабуся була принцесою з Люксембурзького дому. Однак король не прислухався до їхніх нарікань. Його щедрість поширилась і на мою родину, тому мої брати й сестри отримали титули та вдало одружилися чи вийшли заміж. І це теж породило чимало нарікань, проте я зосередилася на бажанні стати хорошою королевою й не звертала на них уваги, — вона притихла, замислившись. — Якби ж я приділяла їхнім словам більше уваги! Утім, не я, а саме король давав моїм родичам титули, і завдяки йому я стала королевою. Тому мені віддавали пошану цілком виправдано.

Єлизавета захоплювалася такими одкровеннями до нестями. Збагнувши те, що її батьки одружилися по любові, вона вважала

ставлення до матері людей, особливо Воріка, дуже несправедливим.

— Але чому вони сказали, що татове одруження було нижче гідності короля?

— Дитя моє, — зітхнула мати, — ти мусиш зрозуміти, що королі — постаті особливі. Вони покликані Богом правити й височіти над підданими. Під час коронації правителя мажуть святим миром і він стає священною особою.

— Як праведник?

— Певною мірою так, — відповіла королева, і її усмішка згасла. — Чимало людей переконані, що королі повинні одружуватися з принцесами, аби їхні діти мали королівське й аристократичне походження, мовляв, тільки обраним Богом подобає правити. Тепер тобі зрозуміло, чому народ не схвалював нашого шлюбу. Згодом я народила трьох дочок, одну за одною, і тепер мене критикують за те, що я не подарувала Англії принца — спадкоємця престолу.

— Але ж у вас є я! — вигукнула Єлизавета.

— Звісно, і ми з батьком безмежно любимо тебе та сестер, але жінкам правити не дано, тому ти не успадкуєш батьків престол.

Дотепер Єлизавета не замислювалася над цим питанням, і зараз почувалася обманутою. Вона була найстаршою дитиною короля — невже цього недостатньо? Мати похитала головою, немовби прочитала доньчині думки.

— Королю потрібен син. Він повинен упевнитися, що королівське спадкоємство залишиться в безпеці, — пояснила мати, ніжно поглажуючи живіт. — Сподіваймося, що цей малюк — хлопчик. На превеликий жаль, він народиться в таких небезпечних умовах... — зітхнула вона й продовжила: — Історія сумна, але я повинна її розповісти.

Єлизавета чекала, поки королева втягне нитку в голку, а монахи приберуть залишки сніданку. Коли вони пішли, мати продовжила розповідь.

— Між моєю родиною й Воріком збільшувалася заздрість і ворожнеча щодо розподілу найвищої влади в королівстві. Конфлікт досяг апогею, коли твій дідусь Ріверс виступив проти Воріка через шлюб тітки Маргарити з герцогом Бургундським. Ворік висловився негативно; він тоді люто ненавидів Бургундію й продовжував наполягати на союзі з її ворогом, Францією. Але моя рідня вмовила

короля схвалити шлюб, і він таки відбувся. Ти ще юна, щоб пам'ятати ті пишні торжества.

Дійсно, Єлизавета ніяк не могла згадати тітку Маргариту, батькову сестру.

— То був крах для Воріка. Саме тому вони з дядьком Кларенсом вирішили об'єднати сили.

Єлизавета завжди недолюблювала свого світловолосого дядька Джорджа — бліду й менш приємну подобу батька. Під час нечастих зустрічей він здавався задумливим, мав непередбачуване почуття гумору, через яке здавалося, що він сердиться. До душі їй був молодший дядько Річард, герцог Глостерський. Він був спокійним, завжди добрим і ставився до дівчинки радше як до улюбленої кузини, аніж як до племінниці.

— Дядько Кларенс заздрить твоєму батькові, — пояснила мати, *скривлюючись від огиди*. — Він сам мріє зайняти престол, тому скористався нагодою, щоб укотре плести інтриги проти брата-правителя. Який же він бовдур. Батько всіляко догоджав йому, та все дарма! — вона клацнула пальцями й запитала: — Пам'ятаєш старшу дочку Воріка?

Авжеж — Ізабелла Невілл. Єлизавета зустрічала її з сестрою Анною при дворі. Стрункі, миловидні дівчата завжди перемовлялися між собою пошепки.

— У Воріка немає сина, — продовжила королева. — Після його смерті дочки стануть найвеличнішими спадкоємицями в Англії. Дядьки неодноразово намагалися посватати їх, але король щоразу відмовляв. Він не хотів, щоб Ворік здобув величезну владу. Минулого року Ізабелла з Кларенсом усе ж одружилися, і вони повстали проти короля зі зброєю. Батька довго не було при дворі. Пригадуєш? — Єлизавета заперечливо похитала головою. — Ти була замала, щоб дізнатися правду, тож ми вигадали, начебто він відправився на полювання, але він потрапив у полон. Тоді Кларенс твердо вирішив зайняти трон. Вони з Воріком поширювали підлу брехню, нібито король — не рідний син свого батька, тому не мав права претендувати на корону. Авжеж, це брехня.

Мати зупинилася, і Єлизавета з жахом помітила сльози на її щоках. Урівноважена мати ніколи не плакала!

— Це ще далеко не найгірше. Ворік звелів стратити твого діда, лорда Ріверса, і мого брата Джона, — королева зробила паузу, витираючи заплакані очі хустинкою.

Єлизавета широко розплющила очі від шоку. Колись вона бачила, як плакали мати й бабуся, коли їм повідомили про смерть дідуса та дядька. Та що мати мала на увазі під словом «стратили»?

— Він наказав їх убити, — пояснила мама.

— А як їх убили?

— Краще тобі не знати, — відповіла королева. — Потім вони арештували бабусю Ріверс і звинуватили її у чаклунстві. Вони стверджували, що бабуся наклала на короля чари, щоб я вийшла заміж і відібрала владу у Воріка.

— Бабуся? Моя мила бабуся — чаклунка? — Єлизавета не могла повірити в материні слова. Вона почула стільки нової інформації, що не встигала її переосмислювати.

Мати відклала вишивання.

— Це повна брехня. Вони зі шкіри лізли, тільки б погубити мою родину. На щастя, у бабусі знайшлися друзі, які подали скаргу Королівському адвокату, і той спростував звинувачення. Потім король переконав Воріка відпустити його й тріумфально повернувся до Лондона. Саме в цей період він заручив тебе з племінником Воріка, Джорджем Невіллом.

Єлизавета пригадувала лише церемонію заручин, заради якої вона вдягнула блискучу білу сукню і почувалася принцесою кожною клітинкою тіла. Батько пояснював, що їхній шлюб забезпечить мир в Англії. А раптом з королем трапиться якесь лихо, Невілли простежать, щоб Єлизавета і Джордж посіли трон. Щоправда, станеться це не так скоро, адже батько ще був достатньо молодим, а худорлявому Джорджу з копицею чорного волосся виповнилося лише п'ять років.

Голос матері вирвав Єлизавету з полону думок.

— Те, що батько повернув собі трон минулого року, принесло мені велике щастя. Він розірвав твої заручини з Джорджем Невіллом, звинуватив у зраді Воріка й Кларенса, які згодом втекли до Франції. Відтоді вони плетуть інтриги, прагнучи повернути Генріха Ланкастерського на престол. Дружина Генріха, самозвана королева Маргарита, наш і колись їхній великий ворог, зненацька змінила

погляди й об'єднала з ними сили. Для зміцнення нової дружби Маргарита погодилася на шлюб доньки Воріка, Анни, зі своїм сином, Едуардом Ланкастерським. Згодом ми дізналися, що Ворік і Кларенс готують військо для наступу на Англію. Саме тоді заради безпеки я забрала вас із сестрами в Тауер. Але зараз вони наступають на Лондон. Ось чому ми прийшли сюди минулої ночі, а вашому батькові в самій сорочці довелося тікати з дядьком Глостером і шукати допомоги в друзів у Бургундії.

— Ворік і дядько Кларенс прийдуть сюди? — схвильовано перепитала Єлизавета.

— Дуже сподіваюся, що ні! — заперечила мати. — Жоден лицар, гідний своїх шпор⁵, не воюватиме з жінками. До того ж ми перебуваємо під захистом церкви.

Саме в цей час до кімнати ввійшов абат і вклонився королеві.

— Сподіваюся, Ваша Величність усім задоволена.

— Отче, ви надзвичайно добрі до нас, — відповіла вона.

— Із радістю, мадам. Але я мушу повідомити, що сьогодні вранці в Лондоні оголосили про наближення до міста Воріка й Кларенса з потужними військами.

Єлизавету охопила паніка, коли вона побачила, як зблідла мати.

— Отче, ми тут у безпеці? — невпевнено звернулась до нього - королева.

— Вони не осміляться осквернити Божу святиню! — твердо відповів абат.

Єлизавета з усіх сил стримувала сльози. Вона страшенно перелякалася, але залишалася донькою свого батька, а тому мусила бути хороброю.

Пізніше того ж ранку вони з Марією бавилися ляльками, коли повернувся стривожений абат.

— Ваша Величносте, люди Воріка безчинствують у місті. Правопорядок порушено. Юрби безконтрольно мародерствують і бунтують — усе в ім'я Воріка! Деякі злочинці покинули притулок і заповнили вулиці. Мадам, не думаю, що вдасться встановити будь-яку владу до прибуття мілорда Воріка.

Мати підхопилася на ноги, широко розплющивши очі від тривоги.

— Отче, благаю вас, передайте звістку лорду-меру, бо саме він відповідає за оборону Лондона. Умовляйте його не чинити опір

військам Воріка й не провокувати його, щоб він не нашкодив містянам і не проник до абатства.

— Мадам, будьте спокійні. Я виконаю ваше прохання, — пообіцяв абат і поквапився залишити приміщення.

Єлизавета затремтіла від страху, аж тут прийшла місис Джейкс, міцно взяла її та Марію за руки й повела до вішалок, на яких висіли дитячі плащі. Разом вони спустились сходами до приватного подвір'я абата. Вона запропонувала дівчатам порозважатися на свіжому повітрі. Діти грали у квача та піжмурки.

Єлизавета підгледіла, як абат помахав їм рукою з вікна. Це був добрий, спокійний і поважний чоловік; вона відчувала, що він оберігатиме їх від лиха. Заспокоївшись, дівчинка почала тішитись іграми, аж поки не почула крики вдалині, і тоді вона завмерла. Але абат показався знову, посміхаючись крізь ромбічні шибки й киваючи головою в бік шуму, показуючи, що хвилюватися не варто.

Об одинадцятій годині всіх запросили на обід. Зазвичай його подавали з особливою церемонією, і водночас уголос читали повчальні та благородні казки. Проте сьогодні в Єрусалимській палаті лунав лише тихенький шепіт королеви та інших жінок. Послушники підносили їжу — чесну, просту, віддану в милостиню і зовсім не схожу на звичні вишукані страви.

Після обіду Єлизавету й Марію відправили вмиватися та відпочивати, хоча спати анітрошки не хотілося. Усі думки заповнили події, що відбуваються за півтора кілометра в Лондоні. На щастя, невдовзі дівчат розбудили, і вони продовжили бавитися. Однак Єлизавета знала, що мати стежить за дверима, насторожено прислухаючись, як і сама дівчинка, до будь-яких сторонніх звуків. Її бентежила нервозність матері, адже вона завжди поводитися спокійно й велично. Здавалося, світ крутився перед очима Єлизавети. Найбільше їй хотілося, щоб її заспокоїли й запевнили, що все обійдеться. Увечері їх пригостили молоком і хлібом і згодом запросили до каплиці абата на вечірню молитву. Ось уже кілька годин не надходило жодних вістей, і монах, який їх приймав, не повідомив нічого нового.

Згодом мати, геть виснажена, знесилена опустилася за обідній стіл.

— Я б віддала все на світі, тільки б знати, що там відбувається, — бурмотіла вона, — і куди подівся король. Я жадаю дізнатися, що він

у безпеці. Боже милостивий, скільки ще ми сидітимемо тут у неволі?

— Скоро повинні приїхати Ворік і Кларенс, — повідомила бабуся.

— А далі що?

— Усе проясниться, Бет. Зберігай спокій. Думай про дітей.

Мати різко відповіла:

— Зберігати спокій? Згадайте, що вони хотіли з вами зробити.

На декілька секунд бабуся втратила рішучість, але швидко за-
спокоїлась.

— Зрештою, у мене лишилися впливові друзі.

— Як би не так!

— Міледі, — втрутилася Єлизавета, — чому б не спробувати
налагодити дружні стосунки з мілордом Воріком?

Мати погладила її волосся.

— Якби ж усе було так просто, серденьку.

— Але тоді б він дозволив нам залишити притулок і повернутися до
палацу.

— Я не наважуся звідси піти, — відповіла мати. — Тут ми під
захистом Божим.

Єлизаветі дуже хотілося в це вірити.

Опісля вечері, як завжди, для малечі влаштували забави. Жінки
намагалися здаватися хоробрішими, співали пісень і грали в хованки.

На ніч місис Джейкс подала принцесам ельберрі⁶ та вклала їх спати.
Зазвичай їхній сон був міцним, адже зовнішня брама палацу
зачинялася, сторожі чергували, а вартові три-чотири рази за ніч
патрулювали, перевіряючи кожную кімнату. Але тут замість сторожі та
варту були лише Бог і абат. Єлизавета довго лежала без сну, з острахом
прислухаючись, чи не доносяться з вулиці які-небудь небажані звуки.
Утім, кругом панувала тиша.

— Шкода, що я не взяла з собою більше одежі, — скаржилася мати
наступного ранку.

— Будемо обходитися тим, що є, — мовила бабуся. — Можемо
випрати сорочки й вичистити сукні.

— До чого ми дожилися — виконуємо роботу прачок! — жалілася
мама, ледь не розплакавшись. Коли прибув абат Міллінг, увесь
похмурий, нарікання продовжувалися.

— Ваша Величносте, Ворік і Кларенс прибули до міста й захопили Тауер. Мер послав звістку, що не бачить іншого виходу, окрім як погодитись на їхні умови. Більше новин немає, але я відправив двох послухників у місто. Вони дізнаються, що там відбувається.

Мати не змогла пообідати, та й Єлизавета не відчувала голоду. Здавалося, напруженість витала в повітрі. Вона розвіялася лише після обіду, щойно повернувся абат.

— Ваша Величносте, Ворік відновив порядок у місті, проте я з превеликим жалем мушу повідомити, що він повторно проголосив Генріха VI королем. Він привіз його з в'язниці в Тауері до королівського палацу.

У матері аж іскри сипнули з очей.

— Отже, він продовжує вдавати з себе Творця королів. Думає, що перевершив нас усіх. Генріх Ланкастер гідний правити не більше, ніж крихітка Сесілі, навіть якщо б він і мав на це право. Він позбавлений розуму. Дурень і злидар.

— Дурень, але небезпечний, — зазначила бабуся.

— Не сумніваюся, що самозвана королева Маргарита переправиться з Франції й спробує захопити владу від імені Генріха, але правитиме тут Ворік і той бовдур Кларенс, — зневажливо відказала королева. — Генріх стане для них маріонеткою, корисною, щоб знищити мене й мою родину. Не забувайте, як вони вчинили з моїми дорогими батьком і братом!

Єлизавета здригнулася від її слів. Мати налякала дівчинку майже так сильно, як і сама згадка про Воріка та дядька Кларенса.

— Мадам, коли ваша ласка, — рішуче почав абат, — є інша новина, й цього разу — на вашу користь. Сьогодні до мене приходив приятель із Королівської ради. Він розмовляв з Воріком у Тауері. Граф повідомив, що в нього немає причин любити вас, але жінок він не переслідує. Ба більше, він видав указ, який забороняє послідовникам оскверняти будь-які церкви чи святині під страхом смерті. Тож будьте спокійні, ви й ваші діти в безпеці.

Єлизавета відчула таке велике полегшення, що готова була розцілювати абата. Утім, мати вагалася.

— Хотіла б я почуватися в безпеці, але ситуація вкрай нестабільна. Що буде з моєю майбутньою дитиною? Якщо народиться хлопчик, чи

не побачать Ворік і Кларенс у ньому загрозу своєму правлінню? Отче, що ж мені робити?

— Без жодного сумніву, Ваша Величність повинна залишитися тут, — відповів він.

— Але в мене немає ні грошей, ні речей першої потреби. Напевно, друзі мене вже зрадили, і невідомо, скільки часу нам доведеться тут пробути.

— Бог і це абатство подбають про вас, не хвилюйтеся. І Він уже простягнув Свою руку. Завдяки нашим гідним послушникам чутки про ваше скрутне становище поширилися. Відданий м'ясник, майстер Гульд, годиною раніше прибув сюди й пообіцяв щотижня жертвувати половину туші яловичини та двох баранів на потреби сім'ї Вашої Величності.

— Дуже великодушно з його боку, — відгукнулась мати, помітно розчулившись. — Схоже, не всі друзі мене зрадили. І ви, отче, — найкращий з них усіх. Я ніколи не зможу віддячити за вашу доброту до нас.

— Благослови вас Господь, дочко моя, — промовив абат, усміхаючись. — Сподіваймося, що незабаром ваші страждання закінчатся.

² Холодність (фр.).

³ Головний убір у вигляді конуса, популярний серед жінок-аристократок у пізньому Середньовіччі.

⁴ Натяк на англійське прислів'я *Little pitchers have long ears* («У маленьких глечиків великі вуха»), яке означає: «Діти люблять слухати те, чого їм не слід знати».

⁵ Металева дужка з коліщам, прикріплена до задника чобота. Атрибут лицарської гідності.

⁶ Напій з елю, спецій, цукру та хлібних сухарів.

Розділ 2

1470—1471 роки

Дзвони абатства пробили опівночі напередодні Дня всіх святих. У цей час місис Джейкс розбудила Єлизавету й перенесла її, Марію та дитячі ліжка до бабусиної кімнати, де Сесілі вже спала в простій дерев'яній люльці, змайстрованій монахами.

— Що сталося? — знервовано прошепотіла Єлизавета. — До нас наближається Ворік?

Він став центральним персонажем її нічних кошмарів.

— Ні, принцесо. Вашу матір поклали в ліжку. Уранці, з Божою милістю, народиться ваш братик чи сестричка.

Новина чудова, але з плином ночі здавалося, що «поклали в ліжку», що б це не означало, було справою болючою. Вона чула стогони матері за щільно зачиненими дверима. Згодом хникання перейшло в безперервний крик, і Єлизаветі доводилося затулювати вуха від страху.

Раптом двері відчинилися, і з'явилася леді Скроуп, щоб заспокоїти дівчинку. Єлизавета пригадала здивування матері, коли три дні тому повідомили, що Рада Генріха Ланкастера призначила леді Скроуп доглядати за нею, а також прислала матінку Кобб, акушерку, яка приймала пологи Сесілі, й особистого лікаря королеви, доктора Сірего.

Мати дивувалася, що нове *régime*⁷ оплатило їхні послуги.

— Тим більше я можу народити хлопчика, який одного дня стане конкурентом для Генріха.

— Може, вони просто хочуть подружитися, — припустила Єлизавета, але у відповідь мати похитала головою:

— Навіть якщо так, я ніколи не матиму справ з узурпаторами.

Єлизавета вважала, що це неправильно. Одне добре слово від матері — і цей кошмар міг би закінчитися.

***

Пізніше леді Скроуп знову навідалася до дівчат. Її голос був ласкавим.

— Ви ще не спите, моя маленька леді? Не варто хвилюватися. Усе йде як слід.

— Але матінка плаче, — відповіла Єлизавета, ледь сама не вмившись слізьми.

— Це нормально. Пологи — тяжка праця, але залишилося зовсім трохи. Спробуйте поспати, — заспокоїла леді Скроуп і покинула покої, шелестячи спідницею.

Удосвіта пролунав плач немовляти. Єлизавета вискочила з ліжка, мов пущене ядро з гармати, і ввірвалася в материну кімнату, перш ніж хтось зміг її зупинити. Але мати спокійно лежала на подушках, посміхаючись; сріблясто-золотаве волосся розсипалося по плечах.

— Бессі, тепер у тебе є маленький братик, — гордовито повідомила королева, — а в Англії — принц.

Єлизавета схилилася над колискою. Усередині лежало туго сповите крихітне немовля з губками немов бутон троянди, яке дивилося на неї широко розплющеними блакитними очима.

— Який він гарненький! — вихопилося в Єлизавети. — А можна мені потримати його на руках?

— Поки ні, — відповіла королева. — Зараз йому треба поспати.

— Як його звати?

— Едуард. Доречно, щоб його назвали на честь короля.

Єлизавета збентежилася, побачивши, як мати зненацька розплакалася. Звичайно, вона сумувала за батьком. Як би він зрадив, дізнавшись, що в нього народився син — спадкоємець престолу.

Бабуся, сидючи біля ліжка, взяла матір за руку.

— Не тривожся, Бет.

— Хіба не жорстоко, що принц, про якого ми так довго мріяли, народився під час батькового вигнання, — схлипувала мати, поки бабуся гладила її по щоці.

— Народження принца — благословення й надія, особливо для підданих, вірних королю Едуарду.

— Молюся, щоб так і було! — палко погодила мати. — Але раптом Ворік вбачатиме в дитині загрозу?

— Загроза не в дитині, а в її батькові, і їхній страх цілком обґрунтований. Невдовзі він повернеться, щоб відвоювати трон, не сумнівайся. Щодо малюка — він надто юний і безпорадний, аби становити для них хоч якусь проблему. У них вистачає клопоту в спробах відновити Генріха Ланкастера на троні, який йому не належить.

Схоже, це заспокоїло матір. Вона попросила бабусю забрати дитину й покласти її на руки Єлизаветі.

— Будь обережною, — сказала вона. Єлизавета подивилася на ангельське личко, і її серце сповнилось любов'ю.

Коли маленького принца хрестив у домі абата пріор Істні, не було тієї пишності, що на хрестинах сестер. Церемонія нічим не відрізнялася від хрещення дитини бідняка.

Біля купелі стояли бабуса й леді Скроуп — хрещені матері; абат Міллінг і високий, поважний пріор Істні стали хрещеними батьками. Єлизавета гордовито несла крижму — вбрання, яке одягли на брата після хрещення, показуючи, що він очистився від гріха. Крихітка Нед — так його називали, щоб відрізнити від батька, — лише бурмотів, коли з нього виганяли диявола.

Для матері не проводили королівського оцерковлення. Її тихо благословив абат у колі невеликої родини після швидкого одужання. Тоді життя, здавалося, налагодилося. Стало ясно, що Ворік не вживатиме заходів проти них, проте королева вважала доцільнішим залишатися у святилищі.

— Від'їзд може розцінюватися як провокація. Можливо, вони подумают, що ми станемо центром підтримки їхніх ворогів, — припустила вона, забираючи дитину в леді Скроуп, і пригорнула її до себе, сівши ближче до каміна. — Ні, наша безпека ґрунтується виключно на великих привілеях цього священного місця. Необхідно терпляче витримати всі випробування.

Проте коли зимові дні коротшали, вона часто журилася, ставала зовсім нетерплячою, із важким серцем ремствувала на неволю й оплакувала втраченого чоловіка та минуле королівське життя.

— Коли цьому настане кінець? — запитувала вона в сльозах. — Коли повернеться Едуард?

Єлизавета не могла більше ні чути, ні бачити, як колись спокійна мати занепала духом і стала такою боязкою, що при найменшому шереху підскакувала з місця. Але бабуса завжди була поруч, заспокоювала й підбадьорювала. Вона не втрачала надії, що незабаром усе налагодиться, і Єлизавета втішалася цим.

Час почав уповільнюватися. Дорослі залишали дівчаток на самоті. Єлизавета й Марія залюбки гралися б з немовлям Недом, але він

повсякчас спав. Їм набридли ті нечисленні іграшки, які вдалося прихопити з собою, і не залишилося сил вигадувати нові забави. Єлизавета сумувала за всіма чудовими іграшками, які лишилися в Тауері та Вестмінстері. Різдво відсвяткували тихо, хоча жінки всіляко намагалися розвеселити дітей. Майстер Гульд привіз чудового гусака до святкового столу, а абат пригощав усіх сливовим пудингом. У лютому Єлизаветі виповнилося п'ять років, і на честь цього монахи спекли торт. Такі моменти були яскравими перервами в одноманітному житті. Урешті-решт вечори почали коротшати і настала весна.

Абат Міллінг справно доносив їм звістки про події в зовнішньому світі. Він мав чимало друзів у вищих колах, тому був добре поінформований. Зокрема, він чув про допомогу королю Едуарду від герцога Бургундського, одруженого з тіткою Маргаритою, у формуванні флоту. Утім, невідомо, наскільки достовірною була ця інформація.

Одного квітневого дня абат, широко всміхаючись, прибув до Єрусалимської палати.

— Ваша Величносте, я маю для вас радісну звістку. Король повернувся в Англію. Графства одне за одним схиляються перед ним. Разом з королем вирушили Глостер і граф Ріверс. Безліч людей об'єднуються!

Обличчя матері засяяло радістю.

— Дякувати Богу! Про це я молилася.

— Він звершив величезну працю, — запевнив абат.

— Тато повертається додому! — проспівала Єлизавета й, тримаючись за руки з Марією, закружляла в радісному танці по всій кімнаті.

— Я ніколи не втрачала віри, що він повернеться, — підтримувала бабуса. — І я тішуся, що мій син Ріверс приєднався до короля.

— Ми мусимо помолитися за щасливе й мирне завершення цього протистояння, раз і назавжди, — продовжив абат. — Але, гадаю, варто таку подію відсвяткувати. Я відправлю вам глечик мого найкращого рейнського вина.

Абат повернувся наступного дня.

— Мадам, маю ще одну радісну новину. Мілорд Кларенс порушив вірність Воріку й уклав мир з королем. Я отримав від Його Величності

вельми втішну вістку. Він бажає вам доброго настрою, адже намірився здобути перемогу над ворогами.

Обличчя матері вкотре засяяло, і вона обняла доньок.

— Дасть Бог, незабаром ми зустрінемося з вашим батьком. Тоді, отче, ми перестанемо обтяжувати вас.

— Ви ніколи не обтяжували мене. Прихистити вас у такі скрутні часи було честю для мене, — відповів абат, похитавши головою.

Щойно він пішов, посмішка матері згасла.

— Я ніколи не пробачу Кларенсу вчинки, скоєні проти нас. Нехай Едуард і уклав з ним мир, нехай заради нього я прикидатимуся доброзичливою, але я завжди сприйматиму Кларенса лише як ворога.

Єлизавета погоджувалася з думкою матері: навряд чи вона коли-небудь пробачить дядькові Кларенсу.

Через два дні батько прибув до Лондона на чолі численної армії, і ніхто його не зупиняв. Єлизавета зібралася разом з родиною в Єрусалимській палаті й слухала розповідь абата про прибуття короля до собору Святого Павла й повернення престолу.

— Навколо нього юрмилися радісні натовпи. Усі ним захоплювалися. Воістину, така Божа воля.

— А куди дівся Ворік? — поцікавилася мати.

— Утік! А нещасний Генріх Ланкастер знову в Тауері. Схоже, король Едуард планує виявити до нього милосердя. Генріха можна пожаліти, адже він нерозумний; ним просто скористалися безчесні люди в корисливих цілях.

— Я помолюся за нього, — пообіцяла бабуся. — Він завжди мав чисту душу, навіть до того, як на його голову звалилося це божевілля.

— Завтра сюди прибуде король, — повідомив абат. — Спершу він завітає до абатства, аби подякувати за поновлення титулу, а потім пошле за Вашою Величністю та Вашими Високостями. Раджу починати збирати речі.

Уранці до будинку абата прибув лорд-камергер у супроводі кількох фрейлін матері, несучи вбрання для королеви та дітей. Єлизавета аж підскакувала, дізнавшись, що їх незабаром супроводжуватимуть до Вестмінстерського палацу. Як чудово було повертатися додому!

Величезний натовп, що зібрався біля абатства, бурхливо радів, коли мати, тримаючи принца на руках, вийшла з-під критої аркади й повела дочок до палацу. Єлизавету вбрали в її улюблену оксамитову сукню малинового кольору. Щоправда, трохи тісну: дівчинка підросла за ті місяці, відколи востаннє її вдягала. Вона всміхалася й махала людям рукою, почувуючись піднесено, а народ рокотів благословення у відповідь.

Коли вони ввійшли до палацу й наблизилися до Білої зали, зазвучали фанфари. На троні сидів батько, вбраний у золоті шати, з широкою тріумфальною посмішкою на красивому обличчі. Коли вони проходили до короля крізь ряди лордів і дам, які злегка кивали, він підвівся, аби привітатися. Мати почала присідати в реверансі, але батько подався вперед і підняв її, зачудовано розглядаючи немовля в неї на руках.

— Мій син! — здивовано вигукнув він. — Люба, не можу уявити кращого подарунка з нагоди мого повернення додому. Нарешті побачити вас і наших принцес — найбільша радість для мене. Як же я за вами сумував!

— А я за вами, мілорде.

Голос королеви затремтів, а по щоках потекли сльози. Батько ніжно обійняв її.

— Усе позаду, Бет. Тепер ми дивитимемося у світле майбутнє. У нас народився прекрасний син, на втіху й щастя нашим серцям. Він — дорогоцінний Божий дар і мій найжаданіший скарб.

Він випустив матір з обіймів і нахилився, щоб ніжно поцілувати Єлизавету й Марію, а потім — Сесілі, яка агукала на руках у бабусі.

— Ви стали зовсім дорослі! — відзначив він. — Доведеться найближчим часом підібрати для всіх вас наречених, адже так?

Єлизавета підвела на нього очі, не вірячи, що її батько — високий, розкішний чоловік з блискучим брунатним волоссям і чарівною посмішкою, справді тут, поруч із нею.

— Моя Бессі, — мовив він, поглядаючи на доньку у відповідь, — ти стала для мене ще дорожчою, ніж раніше.

Погладивши дочку по голівці, він обернувся до королеви й забрав немовля з її рук.

— Мілорди та леді, вітайте Едуарда, принца Уельського, вашого майбутнього короля! — оголосив він під бурхливі оплески.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ